

УДК 811.(075.3)

ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ТЕКСТОВОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Долматова М.П., Долматова К.Г.

Статтю присвячено проблемі навчання майбутніх учителів іноземної мови читання художніх творів. Зокрема, в ній обґрунтовано принципи відбору текстового матеріалу для навчання читання студентів вищої мовної школи. Ключові слова: вчитель іноземних мов, художній текст, принципи відбору текстового матеріалу.

Статья посвящается проблеме обучения будущих учителей иностранных языков чтению художественных текстов. В частности, в ней обосновано принципы отбора текстового материала для обучения студентов высшей языковой школы.

Ключевые слова: учитель иностранных языков, художественный текст, принципы отбора текстового материала.

The article addresses the problem of teaching future teachers of foreign languages to read belles-lettres. In particular, the principles of text selection for teaching reading to students of higher linguistic educational institutions are substantiated. Key words: teacher of foreign languages, belles-lettres texts, principles of text material selection.

На сучасному етапі розвитку української державності, в зв'язку з важливими економічними зрушеннями в розбудові України як високоцивілізованої країни з належним європейським рівнем економіки, права, культури, постала нагальна проблема – створення нової молодішої генерації особистостей, інтелектуальних, самостійно мислячих, духовно збагачених, з високим рівнем професійної підготовки, які були б спроможні виконувати соціальні замовлення суспільства та забезпечувати державні потреби в молодих висококваліфікованих спеціалістах.

Виходячи з вищезазначеного, актуальним завданням вищої мовної школи як важливої ланки в системі освіти та підготовки нових кадрів є істотно поліпшення якості навчання іноземної мови. Зміна характеру вишівського навчання, що базується на принципі гуманізації, вимагає пошуку нових резервів підвищення ефективності навчання іншомовної мовленнєвої діяльності, а також реорганізації самого процесу навчання.

Вагомий потенціал оволодіння студентами іноземною мовою та розвитку їхніх творчих задатків становить читання і переклад художніх текстів, які здійснюють могутній вплив на розвиток гуманітарних здібностей людини. Багатоаспектний і багаторівневий характер художнього тексту зумовлює його поліфункціональність і можливість викорис-

тання в усіх компонентах методичної підготовки вчителя іноземної мови, що сприяє реалізації освітньої, виховної, розвивальної та практичної цілей навчання.

Однією з головних проблем навчання читання художніх текстів у вищій мовній школі є відбір текстового матеріалу та організація роботи з ним. Аналіз літератури щодо відбору текстів для читання, досвід практичної роботи та спостереження за процесом читання в ході експериментального навчання студентів виявили, що розуміння художнього твору залежить від того, на якому текстовому матеріалі здійснюється навчання читання. Отже, необхідність цілеспрямованого підходу до відбору текстового матеріалу для читання зумовлюється практичними потребами.

Проблемі відбору текстів для читання присвячено ряд досліджень, у яких в основу відбору покладено як лексико-граматичні труднощі, обсяг, тематичну віднесеність текстів (Л.Зильберман, Т.Левіна, І.Фостер, М.Вест), так і структурно-сміслові особливості тексту (В.Важенина, Н.Керн, Г.Рогова), а саме: ідейно-виховну, пізнавальну цінність, відповідність змісту текстів інтересам та віковим особливостям читачів (С.Ніколаєва, Н.Саланович, С.Фоломкіна); новизну та актуальність інформації, репрезентативність тематичного корпусу, послідовне збільшення обсягу текстового матеріалу (С.Китаєва); пізнавальну цінність твору,

соціально-психологічні, національні особливості читачів, їх інтереси, ступінь підготовленості до сприйняття художнього твору (С.Журавльова), визначаються загальні дидактичні вимоги до іншомовних текстів (Е.Оніщенко) тощо.

Перевірка рівня сформованості читацької компетенції студентів дозволила виявити найбільш типові недоліки діяльності читання, результатом яких є неадекватне розуміння студентами естетичного та соціокультурного потенціалів художніх текстів, подолання яких слугує цілеспрямований відбір та організація роботи з ними.

У нашому дослідженні ми ґрунтуємось на концепції відбору художнього текстового матеріалу для навчання читання студентів вищої мовної школи, запропонованою Л.Смеляковою [3]. Основу цієї концепції становить система “регулятивів відбору”, розроблена Б.Лапідусом щодо іншомовного мовленнєвого та мовного матеріалу [2]. Згідно з цією концепцією, відбір художніх текстів для навчання читання передбачає проведення комплексного багатоаспектного аналізу мотиваційних, змістових, мовностилістичних потенцій літературного твору у наступній послідовності:

1) мотиваційний аспект читання художнього тексту, що корелює з прагматиконом іншомовних студентів-читачів;

2) когнітивний (змістовий) аспект читання твору художньої літератури, або інокультурна дійсність, відображена у ньому, що корелює з тезаурусом студентів-читачів;

3) художній текст як матеріальна першооснова художнього твору, його мовне, мовленнєве та стилістичне оформлення, що корелює з лексиконом студентів-читачів.

Модифікуючи основні положення концепції відбору художніх творів для навчання читання студентів вищої мовної школи відповідно до мети нашого дослідження, ми визначили наступні принципи відбору художніх текстів: а) за ступенем естетичного впливу на читача-студента; б) за соціокультурним потенціалом; в) за поступовим збільшенням текстового матеріалу.

На найвищому рівні ієрархії принципів відбору художніх текстів для навчання читання студентів є принцип відбору оригінальних іншомовних художніх творів – *за ступенем (потенціалом) естетичного впливу на читача*. Як зауважує М.Чаковська, основна функція твору художньої літератури – емоційний і вольовий вплив на почуття реципієнта шляхом створення особливих ефектів, вражень та передача різноманітних емоціонально-експресивно оціночних конотацій, що накладаються на власне інформацію і мають на меті естетичний вплив на читача [4]. Ступінь естетичного впливу художнього тексту на читача корелює з його естетичною цінністю.

Естетична цінність – це здатність будь-якого явища, насамперед творів мистецтва, викликати естетичне почуття, давати людині духовно-інтелектуальну насолоду (втіху), збагачувати її внутрішній світ. Естетична цінність художнього твору як цілісної структури відчувається читачами по-різному, але при цьому є один індикатор – естетичне почуття чи бодай естетичне зворушення, які виникають у кожного читача під впливом сприйнятого твору. Це зумовлюється,

з одного боку, родо-жанровою, змістово-стильовою своєрідністю твору, а з іншого – досвідом та наставленням читача як реципієнта. Естетична цінність визначається чуттєво-духовним сприйняттям, орієнтованим на пізнання та оцінку змістової форми, структури.

Згідно з принципом відбору художніх творів за ступенем естетичного впливу на читача, першочерговому відбору підлягають твори з великим естетичним потенціалом, який складається з певних якостей естетично значущих образних і змістових компонентів художнього тексту, що розглядаються літературознавцями, критиками, спеціалістами з питань сприймання, розуміння, інтерпретації художніх текстів, які ми визначаємо як елементи естетичного потенціалу плану вираження та елементи естетичного потенціалу плану змісту. Чим більше у художньому творі естетичних елементів, тим ширше буде протиріччя (контраст) між комунікантами, тим вища естетична насолода, яку відчуває читач-студент. Таке протиріччя також викликається непередбачуваністю розвитку сюжету, невмотивованими діями персонажів, тобто естетичними елементами плану змісту художнього тексту (заголовок, гострий сюжет, цікава фабула, наявність у сюжеті цікавих елементів, динамічність оповіді, композиційна завершеність, антропоцентричність твору, образи та психологічна глибина розкриття їх суті, самобутність характерів, притаманних національній літературі, експансивність та емоційність впливу дійових осіб на читача, виклик емпатії до створених персонажів, ефект співпереживання тощо).

Дотримання принципу відбору художніх творів за ступенем естетичного впливу на читача забезпечує естетико-орієнтований відбір творів – включення в навчальний процес художніх текстів з достатньо великим потенціалом естетичного впливу на студентів-читачів у співвіднесенні з найвищим рівнем його мовної особистості – прагматиконом (системою діяльнісно-комунікативних потреб) [3, с. 26]. Отже, дотримання принципу відбору творів художньої літератури за ступенем естетичного впливу на читача сприяє розвитку комунікативної складової читацької компетенції студентів.

Навчання читання художніх текстів тісно пов'язано з лінгвокраїнознавчим аспектом вивчення іноземної мови, оскільки в процесі читання студенти ознайомлюються з соціокультурним фоном художнього твору, що сприяє проникненню майбутніх учителів англійської мови в іншомовну культуру.

Іншомовна культура – це частина загальної культури людства, якою студент може оволодіти в процесі іншомовної освіти в культурологічному аспекті (факти культури країни як невід'ємний компонент цієї культури в її діалозі з рідною культурою), психічному аспекті (здатність здійснювати спілкування), педагогічному аспекті (інтернаціоналізм, гуманізм тощо), соціальному аспекті (уміння в усіх видах мовленнєвої діяльності).

Переважає більшість методистів дотримується думки, що іноземна мова повинна вивчатись як феномен національної культури, як “мовна модель” світосприйняття даного народу та даної культури, що зумовлює свідоме оволодіння соціокультурними знаннями про країну, мова якої вивчається, оскільки навчити іноземної мови неможливо без навчання культури народу, який спілкується цією мовою (Е.Ве-

рещагін, Е.Пассов, В.Сафонова, П.Сисоев, D.Buttjes, С.Крамсч, С.Mantley-Bromley, G.Robinson). Ці положення актуалізуються у принципі відбору художніх текстів для навчання читання студентів – *за соціокультурним потенціалом літературних творів*, оскільки художня література – це цінне джерело країнознавчої інформації: країнознавчу цінність повинен мати як окремий художній текст, так і вся система запропонованих для читання творів.

Принцип відбору художніх творів за соціокультурним потенціалом пов'язаний з когнітивним (змістовим) аспектом читання, що корелює з тезаурусом студентів-читачів та зумовлює розвиток когнітивної складової читацької компетенції.

Відбір художніх текстів за соціокультурним потенціалом для навчання читання варто проводити з урахуванням: факторного аналізу текстів (за кількістю антропонімів, хрононімів, топонімів та алюзій); внеску соціокультурної інформації художнього твору у розвиток лінгвокраїнознавчої компетенції студентів; способу презентації соціокультурної інформації у творі (“самокоментування”, наявність коментарю соціокультурної інформації); смислового та стилістичного навантаження соціокультурної інформації у тексті, тобто її ролі у розумінні смислового змісту художнього твору [1].

Необхідність комплексного підходу до визначення соціокультурного потенціалу твору зумовлюється тим, що кількісні показники соціокультурної інформації є недостатніми для висновку щодо його соціокультурних потенцій.

Необхідність дотримання *принципу поступового збільшення обсягу текстового матеріалу* зумовлюється наступними факторами:

1) за даними психолого-педагогічних досліджень, розуміння іншомовного тексту значно полегшується, якщо він читається не малими порціями, розділеними в часі та просторі на окремі навчальні завдання, а прочитується одразу та повністю, оскільки механізм повтору включається на повну силу: слова, які викликали спочатку деякі труднощі, при повторному вживанні включаються в прогнозируючи здогадку, полегшують розуміння тексту;

2) якщо на молодшому ступені навчання вищій мовної школи здійснюється формування у студентів загальнотекстових та окремих специфічних умінь читання, то завданням старшого ступеня навчання є досягнення студентами рівня сформованості загальнотекстових та специфічних умінь читання, що забезпечується за умови комплексного застосування вмінь, сформованих на попередніх ступенях навчання. Це говорить про необхідність організації значної

практики в читанні художніх творів. Формування вмінь іншомовного читання залежить не лише від загального обсягу та кількості прочитаних текстів, але й від одноразових доз запропонованого для читання текстового матеріалу. Дотримання принципу поступового збільшення обсягу текстового матеріалу унаочнює динаміку розвитку читацької компетенції студентів, що здійснює позитивний психологічний вплив – сприяє підвищенню зацікавленості кожного студента в процесі навчання читання.

Практична реалізація принципу поступового збільшення обсягу текстового матеріалу для навчання читання зумовлює необхідність встановлення одиниці виміру текстового матеріалу. Такою одиницею виміру є сторінка.

Крім того, художні твори, які пропонуються студентам для навчання читання на заняттях з іноземної мови у вищій школі, мають вмещувати нову та відому інформацію, бути не надто абстрактними або специфічними, збуджувати уяву, стимулювати прогнозування, стимулювати бажання студентів дізнатись якомога більше про іншокультурний світ.

Успішність реалізації відбору художніх текстів для навчання читання визначається певними передумовами: 1) лінгво-психологічними: врахуванням складності мовного, мовленнєвого, стилістичного оформлення творів, складності предметного та смислового змісту, прогнозуванням на основі цього їх складності/доступності для студентів та 2) методичними, які забезпечують умови розвитку читацької компетенції студентів завдяки використанню в процесі навчання читання художніх текстів різноманітних організаційних форм роботи.

Отже, художні твори розкривають певні можливості для сприйняття іншокультурного світу та стимулюють розумові процеси порівняння, ідентифікації та естетичного задоволення. Завдяки ефективному відбору художніх текстів студенти мають змогу ознайомитись з різноманітними аспектами літературного спадку країни, мова якої вивчається, удосконалити себе як партнера по комунікації. Це ще раз підтверджує методичну доцільність визначення принципів відбору художніх текстів для читання студентів, які функціонально відповідають завданню формування читацької компетенції: забезпеченню тісного зв'язку між практичним оволодінням мовою та засвоєнням іншомовної культури, важливою складовою якої є оригінальна художня література – головна сфера розвитку та вдосконалення національної літературної мови, концентроване відображення життя народу – носія мови, сплав раціонального та емоційного, що одночасно впливає на інтелект, емоції та духовну сферу студентів.

Література

1. Вдовіна Т. О. Методика навчання майбутніх учителів іноземної мови читання англійських художніх текстів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний університет ; Вдовіна Т. О. – К., 2003. – 282 с.
2. Лapidус Б. А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе : учеб. пособ. / Б. А. Лapidус. – М. : Высшая школа, 1986. – 144 с.
3. Смелякова Л. П. Художественный текст в обучении иностранным языкам в языковом вузе (теория и практика отбора) : монография / Л. П. Смелякова. – СПб. : Образование, 1992. – 142 с.
4. Чаковская М. С. Текст как сообщение и воздействие / М. С. Чаковская. – М. : Высшая школа, 1986. – 128 с.